

OPINION I TÖVAN

LENNART WEIBULL OCH SÖREN HOLMBERG

Mitt i nittioalet tövar den svenska opinionen. Det politiska livet har inte helt återhämtat sig efter den intensiva hösten 1994 med riksdagsval, regerings-skifte och EU-folkomröstning. Hösten 1995 är det långt till nästa val: de politiska och ekonomiska prognoserna skiftar, ledarskapsfrågorna skapar osäkerhet och konsekvenserna av EU-medlemskapet är oklara. EU-parlamentsvalet med ett 42-procentigt valdeltagande blev ett magplask. Knappt ens EU-motståndarna kunde vara glada även om det gick bra för vänsterpartiet och miljöpartiet. Partierna söker läka de inre koflikter som EU-debatten har påvisat och medierna spekulerar om framtiden. Exportindustrin visar rekordvinster, men arbetslösheten ligger kvar på samma nivå som tidigare.

Hösten 1995, mitt i nittioalet, förefaller inte opinions- och konjunkturbarometrarna ge tydliga utslag. Under denna politiskt mångtydiga höst genomförde SOM-institutet sin tionde frågeundersökning om svenska folkets inställning till samhälle och medier. Frågan är vilka tendenser vid 1990-talets mitt som SOM-undersökningen kan finna.

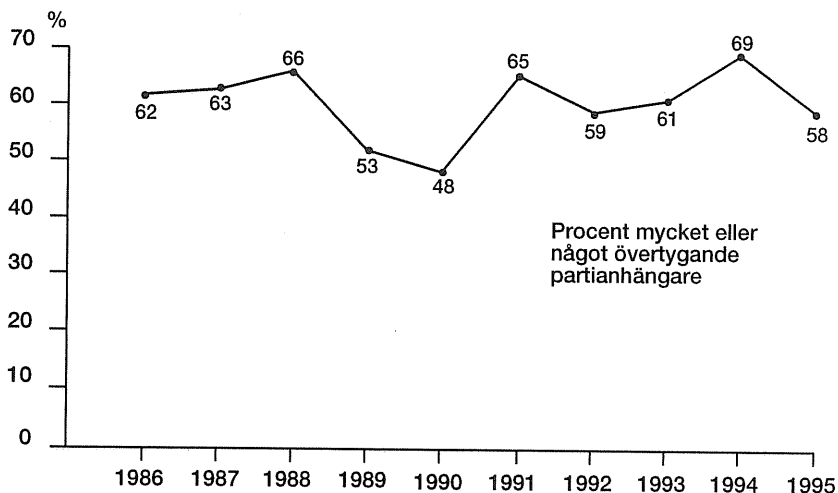
Ett år senare

Intensiteten hos den politiska hösten 1994 gav i hög grad utslag i SOM-undersökningen 1994. Medborgarnas engagemang i de politiska partierna var mycket starkt, i själva verket på den hösta nivå som uppmätts i SOM-undersökningarna. Ett år senare har engagemanget fallit med tio procentenheter och är tillbaka på samma nivå som eftervalsåret 1992 (figur 1).

Att partiengagemanget går ner mellan valen är ett uttryck för den elektorala intressecykeln (Holmberg, 1994). Partiövertygelsen är högre under valår än under mellanvalsperioder. Nivåskillnaderna mellan valår och mellanvalsperioder kan dock variera. Fallet i partiengagemang på tio procentenheter mellan 1994 och 1995 är större än motsvarande nedgång mellan 1991 och 1992 (sex enheter), men mindre än den mellan 1988 och 1989 (tretton procentenheter).

Figur 1 Medborgarnas grad av partiövertygelse 1986-1995 (procent)

Fråga: (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti): "Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?" Svartaltnativ: "ja, mycket övertygad; Ja, något övertygad; nej".

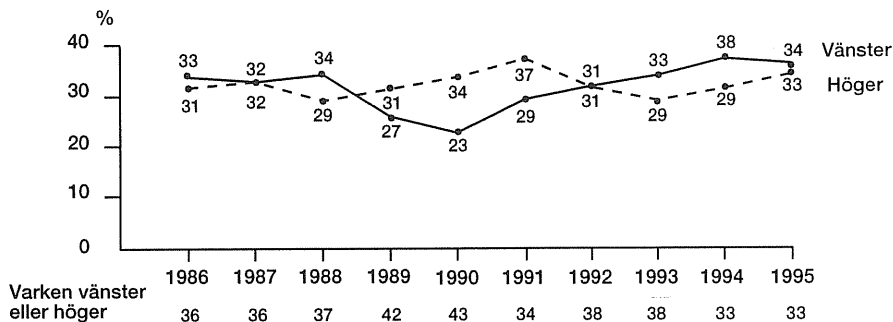
Kommentarer: Andelen är beräknad på samtliga svarande. Resultaten gäller svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Källa: SOM-undersökningarna respektive år

Att det råder något slags opinionstövan framgår kanske tydligast av den långsiktiga förskjutningen i människors självplacering på vänster-högerskalan (Figur 2). Mellan 1990 och 1994 ökade andelen som placerade sig ideologiskt till vänster mycket påtagligt, från 23 till 38 procent. År 1995 är den trenden bruten och andelen vänster är tillbaka ungefär på 1993 års nivå.

Andelen personer som placerar sig till höger, som varit ganska stabil mellan 1991 och 1994, har ökat något 1995. Innebörden är att 'vänster' och 'höger', liksom fö även 'mitten', har exakt samma andel av opinionen. Så jämnt har inte det ideologiska opinionsläget varit sedan SOM-undersökningarna startade 1986.

Figur 2 Medborgarnas placering av sig själva på en vänster-högerskala 1986-1995 (procent)

Fråga: Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Kommentar: SOM-undersökningarna respektive år. Resultaten gäller för svenska medborgare 15 - 75 år.

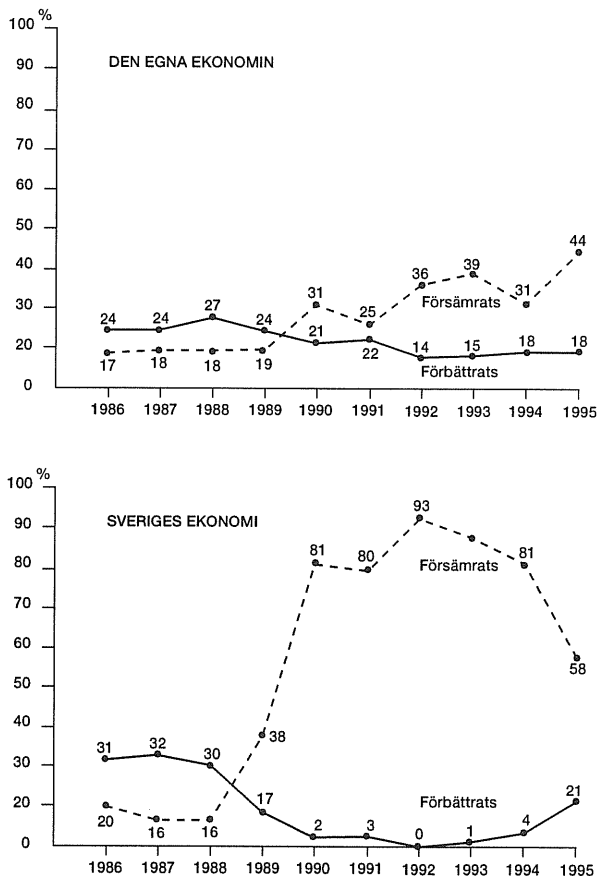
Den vänstervind som har blåst efter 1990 har upphört 1995 samtidigt som det finns en viss förskjutning mot höger. Ingen av tendenserna är dock särskilt tydlig. Situationen 1995 är mera ett uttryck för en avvaktande opinion än för en omorientering.

Samhälls- och hushållsekonomi

Under hösten 1994 stod de ekonomiska frågorna i centrum, både i riksdags- och kommunalvalen och i EU-folkomröstningen. Det handlade om besparingar och krispaket och om kronans styrka och framtid. Frågan är hur allmänheten bedömde de ekonomiska frågorna ett år senare - när val- och folkomröstningsvindar blåst över.

När det gäller den tillbakablickande bedömningen av ekonomins utveckling under det gångna året har stora förändringar inträffat (Figur 3). Det till synes paradoxala mönstret är att andelen som uppfattar att den egna hushållsekonomin har försämrats ökar, samtidigt som andelen som menar att den svenska ekonomin har förbättrats också går upp.

Figur 3 Allmänhetens bedömning av hur den egna ekonomiska situationen respektive den svenska ekonomin har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin förbättrats respektive försämrats 1986-1995 (procent)

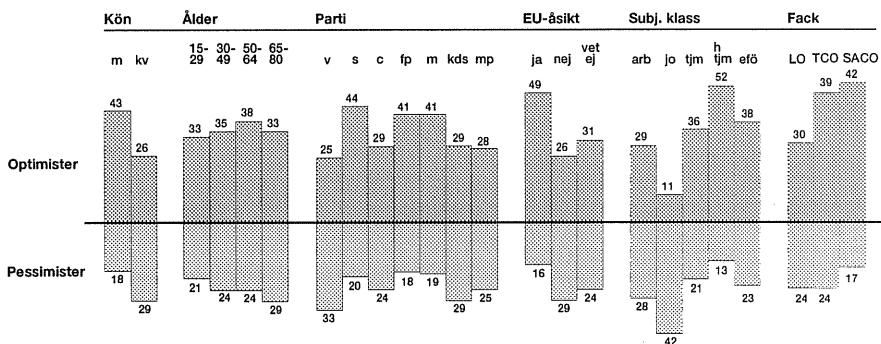
Det är tydligt att de ekonomiska bedömningarna har en politisk resonansbotten. Hösten 1994 var det framför allt bland borgerliga sympatisörer som det fanns en positiv bedömning av den svenska ekonomins utveckling. Då var socialdemokratiska sympatisörer i huvudsak kritiska till den svenska ekonomin; år 1995 är det framför allt en ökande andel socialdemokrater som ser positivt på vad som har hänt inom ekonomin. Bland socialdemokratiska sympatisörer är andelen som menar att ekonomin har utvecklats till det bättre 24 procent mot 27 procent bland moderata sympatisörer; motsvarande andelar 1994 var 2 respektive 8 procent.

Bilden bekräftar slutsatserna från 1994 års undersökning: regeringsskiftet bidrog till en ökad tilltro till ekonomin bland socialdemokratiska sympatisörer.

Om samhällsekonomiska bedömningar har en viss politisk underton gäller det i mindre utsträckning värderingen av av hur den egna hushållsekonomin utvecklas. Andelen som menar att man har fått vidkännas en försämring har successivt ökat sedan slutet av 1980-talet.

De ekonomiska bedömningarna varierar efter bl a facklig tillhörighet. Bland LO-medlemmar uppger sig 45 procent ha fått en försämrad hushållsekonomi, bland TCO-medlemmar 39 och bland SACO-medlemmar 23 procent. LO-medlemmar är således den grupp som i störst utsträckning upplever en försämrad hushållsekonomi; andelen har dessutom ökat med omkring tio procentenheter mellan 1994 och 1995.

Figur 4 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter kön, ålder, parti-sympati, EU-åsikt och subjektiv klasstillhörighet: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre respektive sämre under det kommande året 1995 (procent)

Det som skapar osäkerheten i opinionen är i första hand att många i de socialdemokratiska kärngrupperna både uttrycker en tilltro till regeringens politik och samtidigt noterar en försämrad ekonomisk situation för det egna hushållet. Tendenserna blir särskilt tydliga i framtidsbedömningarna (tabell 1).

Framtidsbedömningar

En tredjedel av svenskarna bedömer hösten 1995 att den svenska ekonomin kommer att utvecklas till det bättre under det kommande året. Män är mer optimistiska än kvinnor, högre tjänstemän mer än arbetare och socialdemokratiska sympatisörer mer än centerpartister. Den intressanta är emellertid hur bedömningar av detta slag varierat under de senaste tre åren.

Tabell 1 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter kön, ålder, partisypati, EU-åsikt och subjektiv klasstillhörighet: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre under det kommande året 1993, 1994 och 1995 (procent)

År	Alla	Kön		Ålder				Partisypati						Subjektiv klass					
		män	kv	15-29	30-49	50-64	65-80	v	s	c	fp	m	kds	mp	arb	jo	tjm	tjm	hö
1993	16	20	12	21	16	9	15	8	10	14	22	30	15	17	11	8	17	29	24
1994	22	29	17	31	25	20	13	21	29	13	23	20	18	28	23	12	25	23	19
1995	35	43	26	33	35	38	33	25	44	29	41	41	29	28	29	11	36	52	38

Kommentar: Subjektiv klass utläses: arb=arbetarfamilj, jo=jordbrukarfamilj, tjm=tjänste-mannafamilj, hö tjm=högre tjänsteman/akademiker, efö=egen företagare. Källa: SOM-undersökningarna 1993-1995

Den första iakttagelsen är att andelen samhällsekonomiska 'optimister' har ökat mellan 1993 och 1995 för befolkningen som helhet; det är en dubbelt så hög andel som tror på bättre tider inför 1996 än som gjorde det inför 1994. Tendensen är densamma för män och kvinnor och för olika åldersgrupper, låt vara att män överlag är mera optimistiska än kvinnor, och att yngre är något mera optimistiska än äldre, åtminstone 1993 och 1994.

Bedömningarnas utveckling uppvisar större skillnader när vi utgår från partisypati respektive socio-ekonomisk gruppstillhörighet. Mellan 1993 och 1994 tredubblades andelen optimister bland socialdemokratiska sympatisörer, medan andelen optimister minskade bland moderata sympatisörer. Hösten 1995 är andelen samhällsekonomiska optimister ungefär densamma i båda grupperna genom att moderaternas framtidsbedömning blivit mera posi-

tiv, medan socialdemokraternas inte uppvisat samma ökning. Samma mönster kan observeras när det gäller skillnaden mellan arbetarfamiljer och högre tjänstemän. De största optimisterna inför 1996 finns således bland socialdemokrater, moderater och folkpartister - och inom tjänstemannagrupperna.

Omtolkat i politiska termer förefaller socialdemokratiska sympatisörer och arbetarfamiljer ha blivit mera positiva till utvecklingen av samhällsekonomin omedelbart efter den socialdemokratiska regeringstillträdet, medan borgerliga sympatisörer var avvaktande eller blev mera negativa. Efter vad som hänt under 1995 har framför allt borgerliga sympatisörer fått en större tilltro till ekonomin, medan arbetarfamiljer och vänsterpartisympatisörer inte visar samma entusiasm.

Tabell 2 Allmänhetens bedömningar av den svenska ekonomins utveckling under det kommande året efter självplacering på vänster-höger-skalan: andelen som menar att den svenska ekonomin kommer att bli bättre respektive sämre under det kommande året 1993, 1994 och 1995 (procent)

Syn på den svenska ekonomin nästa år	Självplacering på vänster-högerskalan:														
	Klart till vänster			Något till vänster			Varken eller			Något till höger			Klart till höger		
	93	94	95	93	94	95	93	94	95	93	94	95	93	94	95
Kommer att förbättras	12	32	32	9	28	38	12	17	30	23	21	35	32	23	38
Ungefär samma som nu	31	40	37	28	45	39	35	43	37	38	43	42	29	30	41
Kommer att försämrans	52	23	27	60	23	20	49	34	26	35	34	20	36	46	17
Vet ej	5	6	4	3	4	3	4	6	7	4	2	2	3	2	4
Summa procent	100	101	100	100	100	100	100	100	100	100	100	99	100	101	100
Antal personer	173	218	164	432	427	408	641	520	515	399	352	408	161	142	157
Balansmått	-40	+9	+5	-51	+5	+18	-37	-18	+4	-12	-13	+15	-4	-23	+21

Källa: SOM-undersökningarna 1993, 1994 och 1995

Innebörden är att de ekonomiska framtidsbedömningarna hösten 1995 har blivit mera positiva genom att de borgerliga partiernas sympatisörer blivit mera optimistiska. Mönstret illustreras tydligt av hur människor med olika självplacering på vänster-högerskalan bedömer det kommande årets ekonomiska utveckling (tabell 2). Medan det 1993 var personer med vänsterorientering som var pessimister och 1994 personer med högerorientering som var något mera tveksamma till den ekonomiska utvecklingen är bedömningarna 1995 mer optimistiska bland personer till höger, låt vara att skillnaderna inte är särskilt stora över den ideologiska skalan.

Opinionen mitt i nittiotalet är motsägelsefull. Efter ett års socialdemokratiskt regeringsinnehav är det människor längst ut till höger som uppvisar den största ekonomiska optimismen inför framtiden.

Vadan och varthän?

Regeringsskiftet hösten 1994 var en viktig förklaring till flera av de opinionssvängningar som iaktogs mellan 1993 och 1994 års SOM-undersökningar. 1995 års mätning visar på en vilsen opinion som spretar i olika riktningar. Det blåser inga tydliga opinionsvindar.

De årligen återkommande analyserna av allmänhetens samhällsförtroende visar 1995 på en allmän nedgång från 1994 års höga nivå. Fallet är störst för regering och riksdag. Den uppgång i allmänhetens förtroende för den sociala sfärens institutioner – sjukvård, polis och skola – som pågått sedan 1991 har brutits. Nedgången är emellertid inte större än att den kan vara effekten av tillfälligheter, men det är samtidigt tydligt att den entusiasm som hösten 1994 gjorde framför allt socialdemokratiska sympatisörer mycket positiva till de flesta samhällsinstitutioner inte längre finns kvar 1995.

Brist på entusiasm, eller något som möjligen kan kallas en kvardröjande baksmälla, framträder även i allmänhetens värdering av det svenska EU-medlemskapet. Efter folkomröstningens Ja i november 1994 har den negativa EU-opinionen vuxit kraftigt. Det har framför allt skett bland socialdemokratiska sympatisörer. Inställningen till EU är troligen den enskilda fråga som mest bidrar till den tövande opinionsbild som kännetecknar Sverige hösten 1995.

Det splittrade opinionsmönstret framkommer även i synen på den offentliga sektorn. Visserligen finns det fortsatt en majoritet som är negativ till förslaget att minska den offentliga sektorn, men samtidigt har motståndet mot privatiseringar minskat något. De motstridiga tendenserna kan indikera en ökande polarisering i opinionen. En slutsats i den riktningen kan möjligen också dras när det gäller allmänhetens mediepolitiska inställning. Här framträder två åsiktsgrupper: en som är för att offentliga åtgärder vidtas mot koncentrationen inom medieområdet och en som menar att staten inte skall ha något att göra med medierna. Inget av mönstren är dock så tydligt att det går att uttala sig om en entydig majoritetsopinion.

På ett område finns det emellertid en klart iakttagbar trend. Det gäller synen på kärnkraften. Andelen kärnkraftsförespråkare fortsätter att öka 1995. Men inte heller inom energiområdet är tendensen helt entydig. Det finns även tecken på att miljömedvetenheten på nytt är på frammarsch..

Däremot är opinionen i flykting- och invandringsfrågor fortsatt negativ. Trots att svenska regeringar under senare år genomfört en mer restriktiv flyktingpolitik finns det i opinionen stöd för ytterligare begränsningar, även om andelen personer som anger att Sverige bör ta emot färre flyktingar trots allt minskat något. Den svenska opinionens avskärmning från omvärlden framkommer även i allmänhetens syn på samarbete med andra länder: viljan att samverka med omvärlden är tämligen svag hösten 1995.

Medier i förändring

Om den politiska opinionen pekar i olika riktningar fortsätter medierna att ha ett starkt grepp om allmänheten. Särskilt TV tilldelas av allmänheten en betydelsefull roll, men inte alltid en positiv roll. Det visar sig t ex att en betydande grupp av allmänheten menar att medierna är en av de viktigaste faktorerna bakom våldsutvecklingen i samhället.

Samtidigt visar siffrorna att den försvagning av morgonpressen som varit förhållandevis stor efter 1990 består. Visserligen har inte andelen prenumeranter eller regelbundna läsare gått ner nämnvärt, men bland de yngsta finns en tendens till minskat intresse för morgonpress. Allmänhetens bedömning av vad som är viktigt med en lokal dagstidning ligger emellertid mycket stabilt.

Inom radio och TV finns klara tendenser till en uppsplittring av publiken. Yngre personer föredrar i högre grad TV4 och den privata lokalradion, medan äldre vanligen håller sig till Sverige Televisions och Sveriges Radios kanaler (Weibull och Kratz, 1995). Tendensen förstärker intrycket av individualisering i massmediekonsumtionen. Samma tendens kan anas bakom hushållens fortsatta investeringar i ny medieteknologi. Det som under 1994 och 1995 vuxit snabbast är innehavet av mobiltelefoner och persondatorer. Det är högutbildade och högre tjänstemän som har varit först att skaffa dem. Användningsområdena för persondatorer är inte entydiga. Klart är emellertid att det fortfarande är få hushållsdatorer som är anslutna till större nätverk som exempelvis Internet.

Också i fråga om medierna finns det en osäkerhet om vad som kommer att hända. Den nya medieteknologin är på väg in i de svenska hushållen, men hur den kommer att användas och vad den kommer att betyda för de gamla medierna, särskilt dagspressen, går det ännu inte att säga något säkert om.

Mitt i nittioalet

Temat för 1995 års SOM-volym är mitt i nittioalet. Mitt i nittioalet är både en punkt i tiden och en punkt i rummet. Vi kan blicka bakåt och framåt, men vi kan också se inåt eller utåt. Vi har grupperat årets artiklar under dessa rubriker. Vilket perspektiv vi än väljer är det svårt att göra bedömningar av trenderna för de närmaste åren. Det går inte att på grundval av 1995 års SOM-mätning avgöra om vi är i slutet på en trend - eller i början på något nytt.

Det dominerande intrycket är att det finns en tövan i opinionen. Många vindar har mojnats. Det betyder inte att det är vindstilla; snarast fläktas det, men fläktas från många olika håll. Ingen opinionsvind är dock så stark att den ger någon klar föraning om framtiden.

Enda möjligheten att förstå vad som händer är att gå vidare med nya tidseriemätningar. Det är först genom långsiktiga undersökningar som det är möjligt att analysera både vad som händer och vad som har hänt. Vad som var det typiska för mitten av nittioalet kan vi först utläsa i backspegeln år 2000.

Referenser

Holmberg, Sören (1993) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart, Kratz, Charlotta /red/ (1995) *Tidningsmiljöer*. Göteborg. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

